

Шуліка
Андрій Андрійович

Основні аспекти впливу концепту Валового національного щастя на державну політику Королівства Бутан

УДК 32.019.52
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-4-69-73>

Шуліка Андрій Андрійович
кандидат політичних наук, доцент
кафедри політології
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
вул. Гагаріна, 72, Дніпро, Україна

Сучасний політичний простір постійно ускладнюється, тому зростає кількість чинників, що впливають на формування державної політики. Разом із тим ускладнюється оцінка ефективності державної політики громадянами. Тому в міжнародному середовищі актуалізується проблема людського розвитку та вимірювання задоволеності і щастя громадян. У статті розглядаються особливості оцінки щастя громадян із використанням концепту Валового національного щастя. Зазначається, що проблема щастя актуалізується з тієї причини, що відчуття задоволеністю життям відбивається на легітимності державної влади та збереженні національної єдності держави. Метою статті є аналіз основних форм реалізації концепту щастя та його вплив на політичну та державну сферу в Королівстві Бутан. До методів, які використовувались у статті, належать системний метод, структурно-функціональний, порівняльний, психологічний, біхевіористичний. У статті наголошується, що Валове національне щастя є намаганням вплинути на односторонню оцінку щастя та задоволеності громадян із позиції економічних показників розвитку. Приклад Королівства Бутан яскраво демонструє змогу впливати на задоволеність та національне щастя в державі неекономічними методами. Концепт Валового національного щастя є механізмом побудови державної політики, який протягом тривалого часу демонструє ефективність, саме тому він був визнаний як альтернативна форма людського розвитку міжнародними організаціями (зокрема, Організацією об'єднаних націй). Орієнтація національного політичного і соціального розвитку нації на формування почуття національного і політичного щастя є офіційно оголошеною метою всіх політичних заходів державних органів влади, які прагнуть забезпечити справедливий і сталий соціально-економічний розвиток, охорону навколишнього середовища, збереження культури й ефективне державне управління. У концепції національного, політичного щастя Бутану досить сильним є вплив буддизму як системи світоглядних і культурних практик. Бутанське суспільство, політична культура, форма державного управління має досить великий вплив на особливості реалізації концепту Валового національного щастя.

Ключові слова: національне щастя, Валове національне щастя, державна політика, політична культура, буддизм.

Вступ. У сучасному світі дедалі більшої актуальності набуває проблема формування національного (політичного) щастя та відчуття задоволення і благополуччя у громадян. Проблема формування ефективної державної політики з сприяння національному щастю доволі важлива, насамперед, тому, що вона забезпечує національну єдність та легітимність державної влади. При цьому важливо зазначити, що національне щастя, частіше за все, є суб'єктивною оцінкою благополуччя в державі.

Підходи, засновані на оцінюванні соціальних і економічних показників рівня життя громадян та рівня соціально-економічного розвитку держави загалом, часто виявляються сильно обмеженими. При цьому не враховуються оцінки і сприйняття громадянами життя в державі в суспільстві, їх оцінки політичного устрою, політичних інститутів, конкретних політиків, які реалізують політичну сферу.

Саме тому дедалі більше країн, що розвиваються, таких як Бутан, шукають модель держави, яка сприяє розвитку суб'єктивного благополуччя і щастя громадян. Протягом тривалого часу оцінка Валового внутрішнього продукту була головною метою країн, почасти тому, що він був одним із небагатьох наявних індексів того, наскільки добре

працюють країни, який застосовувався, в тому числі, і для оцінки ефективності діяльності державних органів.

У сучасному світі наукове вивчення щастя стало самостійним напрямком суспільно-політичних наук. Одним із перших проблему національного (політичного) щастя досліджував голландський науковець Р. Венховен. Значний вплив на розвиток досліджень щастя спричинив Р. Лейард. Особливостям використання Валового національного щастя для регулювання державної політики Бутан приділяли увагу Дж. Сітей, К. Ура, К. Шроєдер.

Мета та завдання. Метою статті є проаналізувати основні форми реалізації концепту щастя та його вплив на політичну та державну сферу в Королівстві Бутан.

Методи дослідження. Під час написання статті автор використовував системний метод, який дав змогу розглянути державну політику Бутану з забезпечення щастя як єдину систему заходів. Структурно-функціональний метод дав змогу проаналізувати функціональні особливості окремих структурних елементів системи реалізації державної політики Бутану. Під час зіставлення особливостей сприйняття концепту щастя в різних полі-

тичних культурах використовувався порівняльний метод. Психологічний та біхевіористичний методи дали змогу проаналізувати вплив концепту Валового національного щастя на психологічні та поведінкові особливості функціонування державної політики Бутану.

Результати. У сучасному світі міжнародні дослідження регулярно включають до кола досліджуваних питань щастя і задоволеність життям. Як показує аналіз основних положень концепції національного, політичного щастя у багатьох промислово розвинених країнах воно часто пов'язане з матеріальним споживанням [6]. Це забезпечується зобов'язаннями встановлення необхідного базового рівня матеріального добробуту, яке в теорії має забезпечити домінування національного щастя в суспільній свідомості громадян. Але громадяни більш багатих і технологічно розвинутих країн далеко не обов'язково найщасливіші. Наприклад, аналізуючи Індекс щастя держав за 2015–2017 рр., можна зазначити, що досить успішний економічний розвиток не забезпечує домінуючі позиції в цьому списку. Так, США займає 18-е місце, Великобританія – 19-е, Франція – 23-е, Сінгапур – 34-е, Іспанія – 36-е, Італія – 47-е, Португалія – 77-е; навпаки, не найбільш економічно розвинені країни можуть займати досить високі місця: Фінляндія займає 1 місце в цьому Індексі, Ісландія – 4-е, Нова Зеландія – 8-е, Австралія – 10-е, Коста-Ріка – 13-е, Ірландія – 14-е, Чеська республіка – 21-е, Мексика – 24-е та ін. [9, р. 22–25].

Україна займає в рейтингу країн 138 місце, що також є досить показовим чинником, адже Україну випереджають країни, які абсолютно не є економічно і політично домінуючими: Киргизія (92 місце), Сомалі (98 місце), Лаос (110), Ефіопія (127 місце), М'янма (130) та ін. [9, р. 22–25]. Це як раз підкреслює той факт, що економічний розвиток далеко не завжди автоматично екстраполюється на громадську думку і формування відчуття щастя в суспільстві.

Тому поряд з економічним зростанням необхідно вимірювати добробут, екологічну стабільність, суспільну оцінку політичної сфери, політичну культуру з метою відображення загального прогресу країн і людства. «З урахуванням зростаючої кількості свідчень того, що нинішня траєкторія розвитку людського потенціалу не є стійкою, існує нагальна необхідність убільш комплексних показників прогресу, ніж традиційні економічні показники, такі як Валовий внутрішній продукт» [6].

Бутан став першою країною в світі, яка вирішила здійснювати цілеспрямовану політику в сфері щастя на державному рівні. На думку К. Ура [8], бутанська концепція щастя набагато більш глибока, ніж загальне ставлення до вимірювання щастя в промислово розвинених країнах. Філософія загального національного щастя Бутану має

кілька вимірів: має цілісну структуру, визнає і намагається реалізувати духовні, матеріальні, фізичні та соціальні потреби громадян держави; ставить своєю метою збалансований прогрес як основу розвитку держави; основою розуміння щастя є його сприйняття його як колективного явища; в межах політики забезпечення щастя досить велика увага приділяється екологічним проблемам розвитку, що пов'язано з необхідністю забезпечення сталого розвитку і добробуту «як нинішнього, так і майбутніх поколінь» [8, р. 11]; одним із головних вимірів політичного щастя в Бутані є забезпечення соціальної, економічної і політичної справедливості, яка має забезпечувати справедливий і розумний перерозподіл добробуту між громадянами.

У Королівстві Бутан вперше було поставлене питання Валового національного щастя (ВНЩ), що викликало значний міжнародний інтерес до цієї концепції. У Бутані таке загальноприйняте поняття, як Валовий внутрішній продукт, змінили на концепт Валового національного щастя [8, р. 13], що знайшло своє вираження на державному рівні, у створенні Міністерства щастя, в якому піклуються про щастя кожного свого громадянина. Заснований на принципах буддизму, ВНЩ фокусується на просуванні соціальної гармонії, збереженні національної ідентичності та стійкості екологічної і соціально-політичної систем держави. У Бутані робиться наголос на неекономічних заходах у політиці і сфері розвитку, модернізації держави.

Діяльність Міністерства щастя і реалізація концепту Валового національного щастя закріплена в Конституції Бутану 2008 р., в якій говориться, що «держава має прагнути сприяти створенню умов, які дадуть змогу домагатися загальнонаціонального щастя» [1, с. 27]. ВНЩ розглядається в Бутані як метод розвитку, який передбачає просування політичних, економічних, соціальних і культурних цілей модернізації держави.

Орієнтація національного політичного і соціального розвитку нації на формування почуття національного і політичного щастя є офіційно оголошеною метою всіх політичних заходів державних органів влади, які прагнуть забезпечити справедливий і сталий соціально-економічний розвиток, охорону навколишнього середовища, збереження культури і відповідати сучасній моделі побудови державної політики – Good governance.

Ідея Валового національного щастя не становила б великого інтересу, якби залишалася концептуальною, теоретичною, а не була б інтегрована в реальну політику держави. Концепція національного щастя фактично стали інструментами політики.

«Комісія з питань Валового національного щастя є координаційною установою, яка здійснює п'ятирічний план розвитку Бутану. Її основна функція полягає в об'єднанні зовнішніх і внутрішніх

ресурсів і розробці п'ятирічного плану, що складається із секторальних планів, запропонованих міністерствами й автономними установами» [8, р. 15].

Важливим також є питання щодо реалізації цієї політики на місцевому рівні. У законодавстві Бутану про місцеве самоврядування від 2009 р. встановлюється, що органи місцевого самоврядування на всіх рівнях, в регіональних та територіальних органах влади мають сприяти створенню умов для ВНЩ [7, р. 27]. У Бутані стало нормою, коли майже кожна недержавна організація співпрацює із державними та місцевими органами влади, узгоджуючи свою політику і реалізацію власних цілей із державними вимогами до політичного щастя нації [7, р. 44].

Усі стратегії Бутану спрямовані на підвищення Валового національного щастя. Бутанська система ВНЩ проводить постійні дослідження громадян для оцінки їх цілісного духовного, ціннісного та економічного добробуту. Соціологічні дослідження населення держави для оцінки рівня щастя проводиться серед «репрезентативних вибірок для оцінки дев'яти вимірів щастя» [4]: психологічна оцінка власного життя; сприйняття стану системи охорони здоров'я; оцінка системи освіти; розвиток культурної сфери життя суспільства (у тому числі й політичної культури в країні); можливості прийняттого для громадян розподілу часу на відпочинок і роботу; оцінка якості державного управління; сприйняття ефективності функціонування місцевих громад; збереження екологічного різноманіття та стійкості; оцінка рівня життя громадян.

Дослідження громадян відбувається згідно до прийнятого в 1998 р. урядом Бутану плану «Чотири стовпи щастя». «Чотирма стовпами» були названі сталий економічний розвиток, охорона навколишнього середовища, збереження етнонаціональної культури й ефективне управління. «Чотири стовпи щастя» складаються з дев'яти «сфер щастя»: психологічне благополуччя, екологія, здоров'я, освіта, культура, рівень життя, використання часу, активність суспільного життя і гарне управління. Стовпи і сфери щастя вимірюються за 72 показниками. Наприклад, «сфера психологічного благополуччя аналізується за дев'ятьма показниками: частота молитов і медитації, рівень егоїзму, заздості, ревнощів, холоднокровності, співпереживання, щедрості, відчаю, думок про самогубство. Кожні два роки проводиться всенародне опитування для оцінки індикаторів, їх можливого коректування» [2, с. 141].

За результатами дослідження формуються рейтинги, згідно з яким громадяни можуть бути класифіковані за категоріями задоволеністю рівнем щастя в державі, вивчаючи сукупні рівні щастя в Національному індексі ВНЩ, уряд може перерозподілити ресурси для збільшення частки щасливих людей і усунення недоліків державної політики.

Прагнучи експортувати цю парадигму щастя через дискурс глобального розвитку, Бутан неодноразово намагався популяризувати свій індекс ВНЩ у всьому світі. Це призвело до того, що за ініціативою Королівства Бутан Генеральна Асамблея ООН підтримала Резолюцію 2011 р. «Щастя: цілісний підхід до розвитку», після прийняття Резолюції до неї приєдналися 68 країн. У Резолюції зазначалось: «Прагнення до щастя є однією з основних цілей людства, а валовий внутрішній продукт за своїм характером не може достовірно свідчити про щастя і благополуччя народу тієї чи іншої країни і не створений для цього» [1, с. 25].

Ці зусилля за сприяння міжнародному визнанню ВНЩ дали державним органам влади Бутану змогу відіграти велике значення в діяльності ООН у сфері сталого розвитку, це дало змогу цій невеликій державі провести в 2012 р. зустріч глав держав-членів ООН на тему «Щастя і благополуччя: визначення нової економічної парадигми». Ця зустріч була покликана ініціювати подальші кроки в напрямі реалізації концепції нового добробуту та сталого розвитку на основі економічної парадигми, що ефективно поєднує економічні, соціальні та екологічні цілі. Для участі у зустрічі були запрошені високі державні чиновники і політичні діячі, усі місії ООН, провідні економісти, вчені, представники громадянського суспільства та НУО, ділових кіл, а також духовні і релігійні лідери.

«Оскільки громадяни Бутану незмінно вважаються одними з найщасливіших у світі, уряд Бутану прагне розширити глобальний порядок денний у сфері розвитку, включивши в неї поняття щастя» [4, р. 198]. Тим не менш, у той час як Бутан прагне популяризувати свій Індекс ВНЩ в інших країнах, просуюючи ВНЩ до широкого визнання в Організації Об'єднаних Націй, виникають питання з приводу критики з боку ООН щодо захисту прав релігійних і політичних меншин у Королівстві Бутан.

У концепції національного, політичного щастя Бутану досить сильним є вплив релігії як системи світоглядних і культурних практик, особливо домінуючого релігійного спрямування в Бутані – тибетського різновиду буддизму, який ґрунтується на визначених комплексах навчань і медитативних практик саморозвитку. Так, як важливий концепт Валового національного щастя включається час як незалежний елемент: «Людина, яка має проживати в суспільстві національного щастя, не має відчувати брак часу і має відчувати радість повільності, кожен день людина має користуватися правом на достатній час для спілкування, активного відпочинку та повноцінного сну» [3, р. 72].

Також досить велика увага приділяється психологічними характеристиками індивіда як частини суспільної структури. Громадянин із метою формування політичного щастя в суспільстві і державі має «звільнити свою добродушну вдачу, доброту, щедрість,

процесу, задоволеність і співчуття від придушення, мінімізуючи негативні емоції, такі як гнів, ревності і егоїзм» [8, р. 9]. Цей процес має реалізовуватися за допомогою системи освіти, яка має забезпечити систему передачі знань, із метою культивування цінностей, спрямованих проти саморуйнування та інших деструктивних дій в розумі, тілі та мові.

При цьому необхідно зазначити, що буддисти в Бутані становлять близько 80% населення, але основні аспекти національного щастя і суспільно-політичного життя повністю відповідають релігійно-політичних основ буддизму, хоча «індуїстське і християнське населення становить більшу частину населення півдня Бутану» [5, р. 153]. На думку американського дослідника Б. Мейєра, державна політика Королівства Бутан «являє собою парадокс у сфері захисту і реалізації прав людини, з одного боку, в державі здійснюється політика підтримки прав на свободу, соціально-політичну безпеку, екологічну безпеку та ін., яка орієнтована на ВНЩ; з іншого боку, є свідчення про порушення наскрізних принципів прав людини, що стосуються не дискримінації, рівності, участі та підзвітності» [4, р. 195].

Домінування культурного (релігійного) погляду на особливості політичного щастя в Бутані породжує питання: чи можлива інкорпорація бутанського концепту Валового національного щастя (ВНЩ) як принципу побудови державної політики пронизаного культурологічними та релігійними (буддійськими поняттями) в інші системи мислення? Чи може він мати значний вплив для політичних культур і систем побудови державної політики за межами Бутану?

Президент Центру дослідження Бутану і дослідження ВНС Карма Ура [8] вважає, що Валове національне щастя – це ідеологія, яка має стати програмою політичних і соціально-економічних змін і розвитку.

Разом із тим, політичну культуру представників буддизму можна розглядати як певні цінності і норми, які абсолютно відрізняються від цінностей і культури християнської (західної), в якій формувалися сучасні теорії соціально-економічної і політичної модернізації, теорії розвитку і сучасна політична теорія. Наприклад, згідно з християнським світоглядом, «кожна людина вважається абсолютно унікальною істотою, що володіє унікальною душею, і тому є головною першопричиною свого взаємини з релігійними віруваннями і з Богом, тобто сам відповідає за своє власне спасіння» [8, р. 11]. Природно, така форма релігійної і політичної культури справляє серйозний вплив на політичний розвиток, формування політичної теорії і на роль особистості в політичному процесі. Це співвідноситься з веберівською концепцією про взаємозв'язок між християнством і підйомом капіталізму в Європі. На відміну від християнства буддизм, зі свого боку, відмовляється звеличувати

особу чи будь-яке інше особистісне прагнення, що проявляється в особливостях державної політики і забезпечення національної щастя.

«Щастя в трактуванні буддизму розглядається як внутрішній досвід, досягнутий, зокрема, за допомогою медитації. Таке щастя є етичною практикою для людини, що займається медитацією, а також досягається шляхом створення мотивації співчуття і доброти до інших» [8, р. 5]. Цей підхід являє собою світський аспект буддійського релігійного вчення.

Висновки. Таким чином, Валове національне щастя варто сприймати як практичну концепцію реалізації державної політики. Бутанське суспільство, політична культура, форма державного управління мають значний вплив на особливості реалізації концепту Валового національного щастя.

У контексті використання концепту ВНЩ як образу державної політики для всіх держав світу (зокрема України), необхідно зазначити, що ця концепція відповідає культурним, релігійним, політичним та національним особливостям розвитку Королівства Бутан. Саме тому пряме перенесення концепту на терени інших держав світу практично неможливе.

Разом із тим необхідно зазначити, що порушення проблематики формування державної політики, спрямованої на забезпечення національного щастя, доволі актуальне для сучасної України. Певні аспекти концепту ВНЩ можуть бути використані і для побудови української політики, зокрема увага не тільки до економічних аспектів благополуччя громадян України і постійний моніторинг основних вимірів задоволеністю життям тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кириленко О.М. Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень: феліцитарний підхід. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Соціологія. 2016. № 3. С. 18–33.
2. Новикова С.С. Концепт счастья в условиях поиска новой парадигмы общественных наук. Социальная политика и социология. 2017. Т. 16. № 3 (122). С. 137–143.
3. Kundera M. *Slowness*. London: Faber and Faber Limited, 1996. 176 p.
4. Meier B.M. The Paradox of Happiness. Health and Human Rights in the Kingdom of Bhutan / B.M. Meier and A. Chakrabarti. Health Hum Rights. 2016. Jun. № 18(1). P. 193–208.
5. Rizal D. The unknown refugee crisis: Expulsion of the ethnic Lhotsampa from Bhutan. Asian Ethnicity. 2004. № 5(2). P. 151–177.
6. Sithey G. Gross national happiness and health: lessons from Bhutan / G. Sithey A.-M. Thow M. Bull. World Health Organ. 2015. № 93 (8). URL: https://www.scielo.org/scielo.php?pid=S0042-96862015000800514&script=sci_arttext&lng=pt
7. Schroeder K. Politics of Gross National Happiness Governance and Development in Bhutan.

Palgrave Macmillan, Cham, 2018. 159 p. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-65388-4#toc>.

8. Ura K. The Experience of Gross National Happiness As Development Framework. ADB South Asia Working Paper Series. 2015. №. 42. 38 p.

9. World Happiness Report 2018 / Editors: J. Helliwell, R. Layard, J. Sachs. New York: Sustainable Development Solutions Network. 172 p. URL: https://s3.amazonaws.com/happiness-report/2018/WHR_web.pdf.

REFERENCES:

1. Kyrylenko O.M. Blahopoluchchia liudei yak ob'iekt sotsiologichnykh doslidzhen: felitsytarnyi pidkhid. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Serii: Sotsiologhiia. 2016. № 3. S. 18–33.

2. Novykova S.S. Kontsept schastia v uslovyakh poiska novoi paradyhmy obshchestvennykh nauk. Sotsyalnaia polityka y sotsiologhiia. 2017. T. 16. № 3 (122). S. 137–143.

3. Kundera M. Slowness. London: Faber and Faber Limited, 1996. 176 p.

4. Meier B.M. The Paradox of Happiness. Health and Human Rights in the Kingdom of Bhutan / B.M. Meier and A. Chakrabarti. Health Hum Rights. 2016. Jun. № 18(1). P. 193–208.

5. Rizal D. The unknown refugee crisis: Expulsion of the ethnic Lhotsampa from Bhutan. Asian Ethnicity. 2004. № 5(2). P. 151–177.

6. Sithey G. Gross national happiness and health: lessons from Bhutan / G. Sithey, A.-M. Thow, M. Bull. World Health Organ. 2015. № 93 (8). URL: https://www.scielosp.org/scielo.php?pid=S0042-96862015000800514&script=sci_arttext&lng=pt

7. Schroeder K. Politics of Gross National Happiness Governance and Development in Bhutan. Palgrave Macmillan, Cham, 2018. 159 p. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-65388-4#toc>

8. Ura K. The Experience of Gross National Happiness As Development Framework. ADB South Asia Working Paper Series. 2015. № 42. 38 p.

The main aspects of the influence of the concept of Gross national happiness on the state policy of the Kingdom of Bhutan

Shulika Andriy Andriyovich

PhD in Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Science
of Oles Honchar
Dnipro National University
72 Gagarin Str., Dnipro, Ukraine

The modern political space is constantly becoming more complex, so the number of factors influencing the formation of state policy is increasing. At the same time, it is becoming more difficult to assess the effectiveness of state policy by citizens. Therefore, the problem of human development and measuring the satisfaction and happiness of citizens is becoming more urgent in the international environment. The article discusses the features of assessing the happiness of citizens using the concept of Gross national happiness. It is noted that the problem of happiness is actualized for the reason that the feeling of satisfaction with life affects the legitimacy of state power and the preservation of national unity of the state. The purpose of the article is to analyze the main forms of realization of the concept of happiness and its impact on the political and public sphere in the Kingdom of Bhutan. The methods used in the article include the system method, structural and functional, comparative, psychological, behavioral. The article notes that Gross national happiness is an attempt to influence the unilateral assessment of happiness and satisfaction of citizens in terms of economic indicators of development. The example of the Kingdom of Bhutan vividly demonstrates the ability to influence satisfaction and national happiness in the state by non-economic methods. The concept of Gross national happiness is a public policy-making mechanism that has long been effective, which is why it has been recognized as an alternative form of human development by international organizations (in particular the United Nations). The orientation of the national political and social development of the nation towards the formation of a sense of national and political happiness is an officially declared goal of all political activities of the state authorities, which seek to ensure fair and sustainable socio-economic development, environmental protection, preservation of culture and effective public administration. In the concept of national, political happiness of Bhutan is quite strong influence of Buddhism as a system of ideological and cultural practices. Society, political culture, form of government has a large impact on the particular implementation of the concept of Gross national happiness in Bhutan.

Key words: national happiness, Gross national happiness, state policy, political culture, Buddhism.